

UKÁZKA, JAK SHRNOUOT SDĚLENÍ JEDNOTLIVÝCH ODSTAVCŮ

Jaroslav Novotný

Vypracování z textu:

ARENDDT, Hannah. *Život ducha. I. díl, Myšlení*. Překlad Jan LUSK. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-041-1. Část III. Co nás nutí myslet?. Kap. Sókratova odpověď. S. 183–197.

ZÁKLADNÍ SDĚLENÍ JEDNOTLIVÝCH ODSTAVCŮ:

[U každého odstavce nejprve uvádím výpisky, které si dělám pro sebe, pak teprve shrnuji do dvou řádků základní sdělení odstavce, které může být odpovědí na zadaný úkol.]

1. odstavec (s. 183–184)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- návaznost na hledání odpovědi na otázku, co nás nutí myslet;
- ta zatím hledána u profesionálů;
- ti tuto otázku kladou zvnějšku;
- nevychází z aktivity myšlení samé v její každodenní roli;
- kdy myšlení přerušuje běžný život a opačně běžný život přerušuje myšlení;
- profesionální myslitelé – odmyslíme-li obsah jejich nauk – vyjadřují potřebu konkretizovat důsledky platónského údivu (např. potřebu překročit meze poznatelného atd.).

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Navazuje se na hledání odpovědi na to, co nás nutí myslet, sledované zatím u myslitelů, jejichž pohled je však vnější a nevychází z aktivity myšlení samé v její každodenní roli.

2. odstavec (s. 184–185)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- myslitelé se zabývají myslícím já proto, že samo je neschopné vydat o sobě počtet;
- rozlišuje se:
  - myslící já
  - jevící se já
- myslící já je nezjevné nejen pro druhé, ale je nezachytitelné i pro jevící se já;
- to je dáno jednak tím, že je čistou aktivitou, a jednak tím, že je aktivní pouze s ohledem k obecnému;

- souhrnně vzato myslící já žije stále ve skrývání;
- otázka, co nás nutí myslet, se ptá na způsob, jak ho vyvést z úkrytu.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Konstatuje se, že základní potíž s uchopením myšlení spočívá v tom, že myslící já žije stále ve skrývání, a to jak pro druhé, tak i pro jevící se já člověka. Hledá se způsob jeho odhalení.

3. odstavec (s. 185)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- cesta, jak se otázky zmocnit, tkví v nalezení modelu – příkladu myslitele, který by naplňoval tyto podmínky:
  - nebyl profesionálem
  - sjednocuje ve své osobě dvě protikladnosti:
    - myslení
    - &
    - jednání
  - a to ne ve smyslu, že by vytvářel teoretické standardy pro jednání
  - nýbrž tak, že plynule přechází z jedné sféry do druhé;
- musí v sobě spojovat protikladnosti: nepatřit do davu ani mezi málokteré; neusilovat o vládnutí ani se nenechat poslušně ovládnout atd.;
- problém s nalezením takového modelu je v tom, že nemohl po sobě ani zanechat žádnou nauku;
- tomuto modelu odpovídá Sókratés;
- o kterém víme jen díky tomu, že položil život za právo zkoumat mínění druhých lidí.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Cesta, jak vyjevit myšlení, je nalézt model, který by v sobě spojoval protikladné vášně myšlení a jednání, který však proto nemohl ani zanechat žádnou nauku. Tímto modelem je Sókratés.

4. odstavec (s. 186)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- upozorňuje na problematičnost s uchopením historického Sókrata;
- nicméně lze najít jasnou dělicí linii mezi tím, co je autenticky sókratovské, a co je Platónova teorie či nauka;
- a to i přes to, že Platón použil Sókrata coby filosofia *jako takového*;
- význačnost, která odlišuje autentický sókratovský postoj myšlení, spočívá v přiznání nevědění.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Odlišení historického Sókrata je však obtížné, protože ho Platón využil i pro podání svých teorií, nicméně odlišující význačnost autentického Sókrata spočívá v přiznání nevědění.

5. odstavec (s. 186–187)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- Arendtová upozorňuje na úskalí spojení s přetvářením historických postav na model;
- základní problém spočívá v tom, že z historických popisů přebíráme to, co reprezentuje určitou funkci, kterou chceme modelem zviditelnit;
- jde tedy o redukci (postava musí řadu rysů „nechat před branami ráje“).

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Přetváření historických postav na modely obnáší úskalí, že z historických popisů přebíráme jen to, co reprezentuje určitou funkci, kterou chceme modelem zviditelnit.

6. odstavec (s. 187)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- první charakterový rys Platónových sókratovských dialogů je aporetičnost;
- aporetičnost znamená, že dialogy nevedou k řešení, nebo že skončí tím, že se točí v kruhu;
- příklady: otázka co je spravedlnost nás odkazuje k otázce, co je vědění atd.; nebo zda je něco zbožné proto, že se líbí bohům, anebo se líbí bohům, protože je to zbožné.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

První význačný rys Platónových sókratovských dialogů je jejich aporetičnost, čili to, že nevedou k řešení, nebo že skončí tak, že se točí v kruhu.

7. odstavec (s. 187–188)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- v těchto dialogích žádný argument (*logoi*) nezůstane stát; pohybují se dokola; přičemž je do pohybu uvádí Sókratés, který klade otázky, na které nezná žádnou odpověď;
- přitom tématem těchto dialogů jsou jednoduché, každodenní pojmy, jak se s nimi setkáváme;
- obtíž u nich nastává, že míří na významy podstatných jmen odvozených z přídavných jmen, které používáme pro jednotlivé případy tak, jak je vidíme
- příklad: *vidíme* šťastného člověka, ptáme se na to, co je štěstí vůbec;
- jde o otázku na pojmy (z pohledu následné tradice); na Solónovu „nejevící se míru“ obsahující „mez všech věcí“; na to, co Platón nazval idejemi;

- tato slova jsou součástí každodenní mluvy, když však na ně položíme otázku na jejich význam, nic nezůstane stát;
- klíčové přitom není, že Sókratés objevil pojem, nýbrž *co dělal*, když ho objevil.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Problém tkví v tom, že se dotazují významy běžných podstatných jmen odvozených z přídavných jmen; nejsme schopni podat odpověď a vše se začne hýbat.

8. odstavec (s. 188–189)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- dnes víme, že jazyk v obecných pojmech (pojem = seskupení mnoha jednotlivin pod společné jméno) není samozřejmost; příkladem jsou primitivní jazyky, které postrádají abstraktní podstatná jména;
- příklad problematičnosti s dotazáním významu podstatného jména u slova „dům“:
  - obnáší možnost pod něj zahrnout řadu věcí, zároveň však vylučuje jiné
  - avšak onen dům *o sobě*, který je jim tím společným pojmenováním, nebyl nikdy spatřen ani tělesným zrakem ani v duchu
  - protože každý i abstraktně představovaný dům má vždy holé minimum určitelnosti, takže je opět jednotlivým domem
  - ony jednotlivé domy, a to i v našich představách, rozpoznávám však díky tomuto *neviditelnému* domu
  - slovo „dům“ je „neviditelné měřítko“, které „v sobě má meze všech věcí“ příslušejících k obývání
  - takto je slovo „dům“ těsnopisným znakem, zkratkou, zamrzlou myšlenou
- myšlení pak tyto zamrzlé myšlenky nechává roztát, když chce nalézt původní význam dotazovaného slova;
- tento typ myšlení se označoval jako *meditace* v odlišení od *kontemplace*;
- tento druh uvažující reflexe nevytváří definice a je bez výsledků.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Myšlení totiž takto dotazuje „neviditelnou míru“ věcí, kterou nelze spařit, a přitom jakoby nechává roztát zamrzlou myšlenku, pro niž je dotazované slovo zkratkou.

9. odstavec (s. 189–190)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- zdá se, že Sókratés věřil v učitelnost ctnosti;
- učitelnost v tom smyslu, že mluvení a přemýšlení o ctnostech učiní člověka lepším, aniž bychom měli definici ctnosti;

- tento postoj lze ilustrovat třemi příklady, s nimiž sám Sókratés souhlasí:
  - střeček
  - rejnok
  - porodní bába
- těmito příklady se vyjadřuje způsob, jak lze učit myslet, aniž by Sókratés měl nějakou nauku, pravdu či vědění;
- zdá se, že pociťoval nutkání, zjistit, zda i ostatní jsou v bezradnosti jako on.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Patrně Sókratés věřil, že takto lze mluvením a myšlením učit ctnosti, aniž máme jejich definice a vědění o nich; dotazováním zřejmě i zkoušel, zda i druzí sdílí jeho bezradnost.

10. odstavec (s. 190)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- podrobněji k oněm přirovnáním;
- první přirovnání: střeček
  - ví, jak píchnout občany, aby je probudil
  - to, k čemu je probouzí, aby neprospali život, je aktivita myšlení a zkoumání
  - bez ní by život nebyl k žití.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Záměr učit mluvením a myšlením se vyjadřuje ve třech příměrech; první je příměř střečka, který probouzí spoluobčany k myšlení a zkoumání.

11. odstavec (s. 190–191)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- druhý příměř: že je Sókratés porodní bábou (*Theaitétos*):
  - sám neplodný
  - schopen pomoci na svět myšlenkám druhých
  - díky neplodnosti a znalosti porodní báby umí zároveň rozhodnout, zda jde o řádné dítě [životaschopnou myšlenku] nebo o pouhý záprtek [neživotaschopnou myšlenku], kterého musí být nositel zbaven
- v jiných dialozích (např. *Sofisté*) se to vyjadřuje tak, že vymítá z lidí jejich „mínění“ (neprozkoumané předsudky), které jim brání v myšlení, a že jim pomáhá osvobodit se od špatného v sobě.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Druhým příměrem je porodní bába, protože Sókratés (sám neplodný) pomáhá na svět myšlenkám druhých a rozpozná myšlenku neživotaschopnou, které se nositel musí zbavit.

12. odstavec (s. 191)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- třetí příměr je rejnok (*Menón*):
  - Sókratés sám ví, že neví
  - zůstává strnulý ve své vlastní bezradnosti
  - a jako rejnok ochromuje každého, koho se dotkne
- to vyznívá opačně, než příměr se střečkem
- nicméně je třeba odlišit dvě stránky:
  - co zvnějšku, z hlediska běžného života se jeví jako ochromení
  - co [vnitřně] pocíťováno jako nejvyšší stav aktivity a životnosti.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Třetím příměrem je rejnok, neboť Sókratés – sám bezradný – působí svou řečí ochromení i u druhých; jde však o ochromení z perspektivy vnějšku, niterně jde o nejvyšší stav aktivity.

13. odstavec (s. 191–192)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- Shrnutí příměrů: Sókratés je střečkem, porodní bábou a rejnokem;
- není však filosofem (nic neučí, nemá, co by učil) ani sofistou (netvrdí, že by učil moudrosti);
- pouze ukazuje, že nikdo není moudrý;
- dokonce ani netvrdí, že zlepšuje mládež;
- a přesto trvá na tom, že myšlení a zkoumání, které představuje, je nejvyšším dobrem pro obec.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Ačkoli tedy Sókratés nic neučí, nemá, co by učil, ani netvrdí, že zlepšuje mládež, tak přesto trvá na tom, že myšlení a zkoumání, které prezentuje, je nejvyšším dobrem pro obec.

14. odstavec (s. 192)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- patrně bychom nemohli v následné tradici naleznout odpověď na naši otázku, k čemu je dobré myšlení [viz závěr předchozího odstavce], ani kdyby byla sókratovskou tradicí;
- proč, to lze osvětlit metaforou myšlení jako větru, kterou sám Sókratés použil (Xénofón);
- obdobnou metaforu pro myšlení najdeme i u Sofokla a ve spojení právě se Sókratem pak i u Heideggera.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Na otázku, k čemu je tedy dobré myšlení, nelze patrně najít odpověď; proč – to lze vyjádřit metaforou myšlení jako větru.

15. odstavec (s. 192–193)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- vysvětluje se, v čem spočívá ona metafora myšlení jako větru;
- jakmile vítr začne vát, odvane své vlastní předchozí projevy;
- proto se Sókratés může chápat současně jako střechek i rejnok;
- myšlení (jako neviditelný prvek) rozpouští (rozmrazuje) to, co jazyk (médiu myšlení) zmrazil v myšlenky – slova (pojmy, věty, definice, nauky);
- proto má myšlení destruktivní, podkopávající účinek na všechna kritéria, hodnoty, měřítko dobra a zla;
- výsledkem probuzení k myšlení je bezradnost;
- nejlepší, co s ní lze dělat, je ji vzájemně sdílet.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Metafora myšlení jako větru tkví v tom, že vítr odnáší své předchozí projevy; takto je myšlení destruktivní pro všechna kritéria a ústí v bezradnost; to nejlepší, co můžeme, je ji sdílet.

16. odstavec (s. 193)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- ochromení vyvolané myšlením je dvojí:
  1. zastavení: přerušení běžných činností;
  2. ochromení ohledně rozhodování a jednání: jakmile začneme myslet, všechny pravidla, jež jinak bezmyšlenkovitě aplikujeme, jsou myšlením zproblematizována;
- zpět k příkladu s „domem“:

jakmile význam zahrnutý pod slovo „dům“ (zmrazenou myšlenku: bydlení, domov, obývání) podrobíme myšlení, nenecháme si bezmyšlenkovitě nadiktovat ty které předpisy nějaké módy apod.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Myšlení vyvolává dvojí ochromení: zastavení běžných činností; a ochromení rozhodování zproblematizováním kritérií; to však zabraňuje bezmyšlenkovitému přejímání čehokoli.

17. odstavec (s. 193–194)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- to vede k největšímu nebezpečí myšlení [implikuje to, že problematizace kritérií a nepřinášení ničeho pozitivního je zakoušeno také jako nebezpečí myšlení];
- příklad: Alkibiadés a Kritias;
- nebezpečí spočívá v tom, že nejsou ochromeni rejnokem [= uvedeni v bezradnost ohledně svého rozhodování], nýbrž toliko probuzeni střechkem [= probuzeni k destrukci stávajících kritérií] k bezradnosti [= dělat si, co chci] a cynismu [= vím, že je to jedno];
- z nespokojenosti nad absencí výsledků, učinili z ne-výsledků [z absence výsledků] negativní výsledky;
- to např. znamená, že jestliže nedokážeme definovat, co je zbožnost, můžeme být bezbožní [destruovali jsme kritérium zbožnosti, nevíme, co je zbožnost, jednejmě tedy opačně];
- to je ovšem pravý opak Sókratovy intence: stávat se zbožnějším skrze rozhovor a promýšlení zbožnosti.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Avšak zde spočívá i největší nebezpečí myšlení, když zproblematizování kritérií nevede k bezradnosti a k dalšímu přezkoumávání svých záměrů, nýbrž uvolňuje zábrany svévoli.

18. odstavec (s. 194)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- myšlení se tak může obrátit samo proti sobě: oproti zproblematizovaným hodnotám stanoví hodnoty záporné a vyhlásí je za „nové hodnoty“;
- příklad s Nietzschem a Marxem;
- tyto negativní výsledky však budou užívány se stejnou nemyslicí rutinou jako původní hodnoty;
- co se nazývá nihilismem, nespočívá v „nebezpečných myšlenkách“, nýbrž je to nebezpečí myšlení samého;
- nihilismus není výsledkem myšlení, nýbrž druhou stranou konvence [ono opětovné sjetí do rutiny, tentokrát však s opačnými hodnotami];
- je popřením pozitivních hodnot, k nimž však zůstává [jako jejich popření] vázán;
- nihilismus je stále přítomné nebezpečí myšlení.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Myšlení se může obrátit samo proti sobě, když destruované hodnoty popře (postoj nihilismu) a namísto nich postaví jejich opaky, které se pak začnou stejně rutinně uplatňovat.

19. odstavec (s. 194–195)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- toto nebezpečí nihilismu však nevzniká z požadavku kriticky prozkoumávat život;
- nýbrž vzniká z požadavku nalézat výsledky, které by další zkoumající myšlení učinilo zbytečným;
- myšlení je z perspektivy obvyklého rozumu nebezpečné, protože vše podrobuje přezkoumávání, problematizuje stávající kréda a nepřináší náhražkou žádná nová [jde proti potřebě vycházet ze samozřejmých a jednoznačných přesvědčení];
- namísto toho klade požadavek pokaždé znovu uvažovat.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Nebezpečí nihilismu nepochází z myšlení samého, nýbrž z potřeby nalézat výsledky. Myšlení však jde proti této potřebě a vyžaduje vždy znovu uvažovat.

20. odstavec (s. 195)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- avšak i nemyšlení, které si vyžadují politické a mravní záležitosti, má svá nebezpečí;
- absence zkoumání vede k trvání na tom, co je v dané době a společnosti předpisem chování;
- tím si lidé více než na obsah předpisů zvykají na *vlastnění* pravidel, pod která lze podřazovat jednotlivé případy;
- změna hodnot může hladčeji proběhnout tam, kde se namísto starých pravidel nabídne nový kodex;
- důvodem je právě návyk na podřizování se předpisům vůbec, který není zproblematizován myšlením.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Nebezpečné je však i nemyšlení, v rámci kterého přijímáme stávající pravidla a upevňujeme zvyk podřizovat se pravidlům vůbec.

21. odstavec (s. 195–196)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- pokud jsou etické a morální otázky skutečně založeny na zvyku [ethos; *mos -ris*, pl. *mores*], lze je pak snadno měnit;

- dokladem je historická proměna přikázání západní mravnosti v Německu a stalinském Rusku ve své opaky;
- a stejně znepokojující „převychování“ Němců po zhroucení Třetí říše;
- ve skutečnosti jde o týž fenomén [naplnění potřeby mít jasně daný řád hodnot a pravidel].

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

To lze historicky doložit snadností zaměňovat hodnoty za své opaky v nacistickém Německu a stalinském Rusku; jde však o týž projev potřeby vlastnění pravidel.

22. odstavec (s. 196)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- zpět k Sókratovi: je považován za podvratný živel obce;
- Sókratés odmítá, že by druhé kazil, avšak ani neříká, že by někoho zlepšoval;
- probouzí ze spánku nemyšlení, a to vidí jako dobro pro obec;
- nedělá to však kvůli tomu, že by se chtěl stát takovýmto dobrodincem;
- nýbrž kvůli naplnění vlastního života;
- neboť myslet a být plně živ, je totéž;
- to také znamená, že myšlení musí vždy začínat znovu; a že doprovází život a týká se takových pojmů, které nám dává náš jazyk vyjadřující smysl všeho toho, co se v životě děje a s čím se setkáváme.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Myšlení je sice podvratné, na Sókratovi však lze vidět, že myslet a být plně živ je totéž a že myšlení musí vždy znovu začínat a vztahovat se k pojmům vystihující smysl našeho počínání.

23. odstavec (s. 196–197)

[výpisky, které si dělám pro sebe:]

- „hledání“ smyslu v Sókratově jazyce znamená lásku ve významu *erós* jakožto potřeby: žádání toho, co člověk nemá;
- lidé milují [= žádají si ji; hledají ji] moudrost, protože ji nemají;
- láska je jediné téma, o kterém Sókratés tvrdí, že mu rozumí;
- láska toužící po tom, co nemá, vytváří vztah k tomu, co není přítomné; aby se tento vztah stal zřetelným, lidé o něm chtějí mluvit;
- protože myšlení je druhem toužící lásky, mohou být předmětem myšlení jen takové věci, které jsou hodny lásky: krása, moudrost, spravedlnost atd.
- jejich opaky (ošklivost, zlo ad.) jsou vyloučeny z myšlení; mohou se objevit jen jako nedostatky; nemají však vlastní kořen či vlastní podstatu, která by šla myšlením uchopit;
- pokud myšlení rozpouští pozitivní pojmy do jejich prvotního smyslu, pak musí rozpustit i „negativní“ pojmy v jejich nesmyslnost;
- proto podle Sókrata nelze úmyslně konat zlo; zlo spočívá v absenci, v něčem, co není;

- příklad s Demokritovým doporučením mlčet o zlu a s Platónovým obdivem k myšlení;
- u Sókrata to vypadá tak, že lidé, kteří nemilují krásu, spravedlnost a moudrost, jsou neschopni myslet, a že naopak ti, kteří milují zkoumání („filosofují“), nejsou schopni vykonat zlo.

[shrnutí základního sdělení odstavce do dvou řádků:]

Myšlení je druhem toužící lásky, ta může toužit jen po tom, co je lásky hodno, opaky toho jsou z myšlení vyloučeny; touha po tom, co je lásky hodno, znemožňuje myslícím konat zlo.